

Selvitys pohjoispohjanmaalaisten sateenkaarisenioreiden kokemuksista ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä

Vanhustyön keskusliiton Sateenkaariseniorit näkyviksi -kehittämishanke kartoitti syys-marraskuussa 2024 Pohjois-Pohjanmaalla asuvien sateenkaarisenioreiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä, heidän voimavarojaan sekä kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluista sekä elämästä Pohjois-Pohjanmaalla. Kyselyllä kartoitettiin myös sateenkaarisenioreiden palvelutarpeita ja toiveita sosiaaliseen tukeen. Kyselyyn vastasi 41 sateenkaarisenioria.

Kyselyn vastausaika oli 24.9. – 27.11.2024, lisäksi muutamia vastauksia saapui postitse vielä joulukuun aikana. Kysely oli suunnattu pohjoispohjanmaalaisille sukupuoli- ja/tai seksuaalivähemmistöihin kuuluville iäkkäämmille henkilöille, eli sateenkaarisenioreille. Kysely oli avoimesti vastattavissa verkkokyselylomakkeena hankkeen verkkosivuilla sekä kotiin tilattavana paperilomakkeena palautuskuoren kanssa. Kysely sisälsi niin suljettuja kuin avoimia kysymyksiä. Kyselyn lisäksi aineistoa syvennettiin neljällä sateenkaariseniorin haastattelulla keväällä 2025.

Kyselyssä ja haastatteluissa kartoitettiin viittä eri aihepiiriä:

- Hyvinvointiin vaikuttavat tekijät
- Syrjintä, häirintä ja epäasiallinen kohtelu
- Avoimuus omasta sateenkaari-identiteetistä
- Kokemukset sosiaali- ja terveyspalveluista sekä elämästä Pohjois-Pohjanmaalla sateenkaari-ihmisenä
- Voimavarat ja palvelutarpeet

Taustatiedot

Kyselyyn tuli vastauksia yhteensä 43, joista 41 täytti kriteerit vastaamiselle ja valikoitui aineiston lopulliseen tarkasteluun. Kaksi poissuljettua vastausta tulivat Pohjois-Pohjanmaan ulkopuolelta. 38 vastauksista tuli verkkolomakekyselyn kautta ja viisi paperilomakkeella postitse. Pohjois-Pohjanmaahan kuuluu 30 kuntaa, josta vastauksia saatiin yhteensä seitsemästä. Yli puolet vastaajista (66 %) asui Oulussa.

Vastaajien ikähaitari oli 50–84-vuotta ja yksi vastaajista oli alle 50-vuotias. 75 prosenttia vastaajista oli yli 60-vuotiaita. Vastaajista 83 prosenttia kuului seksuaalivähemmistöön ja 17 prosenttia sukupuolivähemmistöön tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön. Ainoastaan sukupuolivähemmistöön kuuluvien osuutta ei tarkastella selvityksessä erikseen pienen otannan vuoksi. Yli puolet vastaajista oli miehiä (56 %), 29 prosenttia naisia ja 16 prosenttia muita sukupuolia: muunsukupuolisia, intersukupuolisia, transsukupuolisia ja transvestiitteja. Puolet vastaajista (51 %) olivat homoja, 24 prosenttia lesboja ja 22 prosenttia biseksuaaleja.

Taustatietoina kartoitettiin vastaajien suhdemuotoa, onko vastaajilla lapsia vai ei, asumisjärjestelyä, talouden kokoa, koulutustasoa sekä tulotasoa. Yli puolet vastaajista (57 %) oli suhteessa. 43 prosentilla ei ollut puolisoa tai kumppania tai hän oli menehtynyt. Puolet vastaajista asui yksin (52 %) ja yli puolella vastaajista (65 %) ei ollut lapsia. Vastaajien koulutustaso vaihteli peruskoulutasosta tohtoritutkintoihin ja myös tulotasossa oli vaihtelua.

Hyvinvointiin vaikuttavat tekijät

Tässä osiossa kartoitettiin vastaajien:

- elämänlaatua,
- terveydentilaa ja toimintakykyä,
- kokemuksia yksinäisyydestä ja ajatuksia itsestä
- mahdollista päihteidenkäyttöä

Selvästi yli puolet vastaajista (71 %) arvioi oman elämänlaatunsa hyväksi tai erittäin hyväksi. Lisäksi yli puolet vastaajista arvioivat myös terveydentilansa (61 %) ja psyykkisen hyvinvointinsa (76 %) hyväksi tai melko hyväksi. 12 prosenttia vastaajista arvioi terveydentilansa ja 15 prosenttia psyykkisen hyvinvointinsa huonoksi tai melko huonoksi. Selvä enemmistö arvioi hyväksi tai melko hyväksi myös toimintakykynsä arjessa (80 %) ja muistinsa (88 %).

Alkoholin käytöstä kysyttäessä 39 prosenttia kertoi käyttävänsä alkoholia vähintään viikoittain. Kuukausittain alkoholia kertoi käyttävänsä 22 prosenttia ja muutaman kerran vuodessa tai ei lainkaan 39 prosenttia. Valtaosa vastaajista (98 %) kertoi, ettei käytä lainkaan muita huumavia aineita kuin alkoholi.

Kyselyssä kartoitettiin suljetuilla kysymyksillä ajatuksia itsestä, yksinäisyyden kokemuksia sekä kaipuuta ikäistensä sateenkaari-ihmisten seuraan. Tuloksista selvisi, että kolmannes vastaajista (32 %) kokee olonsa ahdistuneeksi tai jännittyneeksi seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi ja 22 prosenttia itsensä vääränlaiseksi vähintään joskus. Yli puolet vastaajista (63 %) kaipaa ikäistensä sateenkaari-ihmisten seuraa jatkuvasti tai melko usein. Vain 5 prosenttia vastaajista ei kaipaa ikäistensä sateenkaari-ihmisten seuraa koskaan.

Yksinäisyyden kokemusta kartoitettiin väittämällä ”tunnen itseni yksinäiseksi”. 34 prosenttia vastaajista kertoi tuntevansa itsensä yksinäiseksi jatkuvasti tai melko usein. 27 prosenttia vastasi tuntevansa itsensä yksinäiseksi joskus. 39 prosenttia ei tunne itseään yksinäiseksi koskaan tai tuntee hyvin harvoin. Itsensä yksinäiseksi tuntemisen lisäksi lähes puolet vastaajista (49 %) kokee olevansa yksin kokemustensa kanssa vähintään joskus.

Vastaajilta kysyttiin myös avokysymyksellä, millaisissa hetkissä tai tilanteissa yksinäisyyden kokemus vahvistuu ja mikä lievittää tai lievittäisi yksinäisyyden tunnetta.

”Vertaistuki / samanlaiset arvot omaavia kaipaavat, kun nuoruus oli vaikeaa paljastumisen ym. vuoksi (aika 1960-1970). Niin toivoisi että elämän ehtooaika olisi jo auvoista.”

”Se vahvistuu tilanteessa, jossa haluaisin kertoa tiettyjä asioita muille samanlaisille, muutenkin kuin vain jonkin viestin välityksellä eli kasvotusten.”

”Perheen yhteiset tilaisuudet kun ei ole puolisoa tuntuu yksinäiseltä. Yksinäisyys tuntuu myös arjessa ajoittain olisi kiva jutella ihmisen kanssa joka on vertainen ja tehdä jotain yhdessä. Luonto lievittää yksinäisyyttä myös taide- ja kulttuuri harrastukset, eläimet, perhe ja ystävät.”

Myös haastatteluissa näkyivät yksinäisyyden kokemukset. Huolimatta mahdollisista ystäväistä ja sukulaisista yksinäisyyttä koettiin. Tämä näkyi etenkin kaipuuna löytää vielä itselleen puoliso tai pelkona nykyisen puolison menettämisestä.

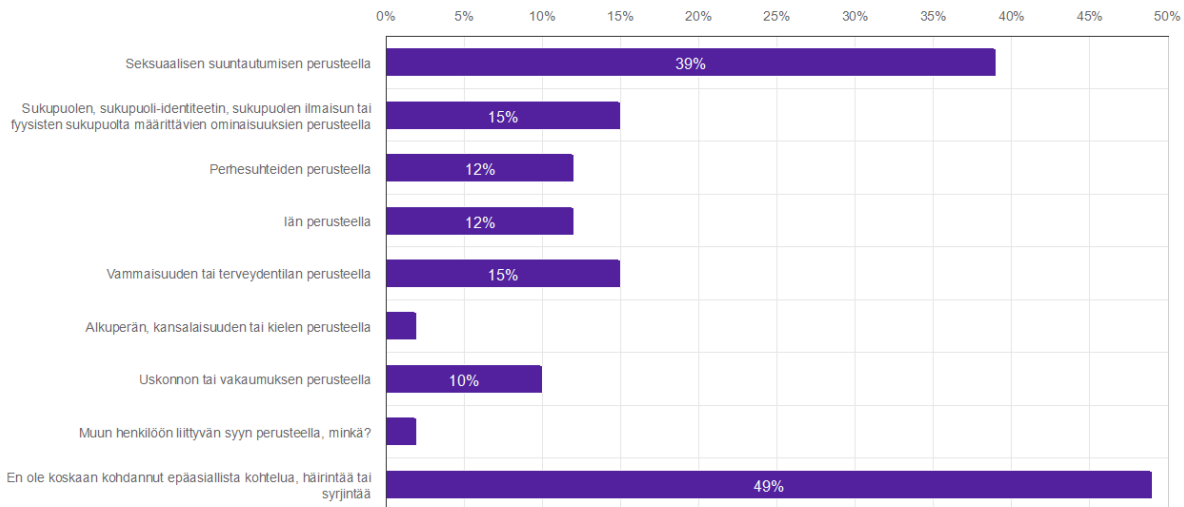
”Tulee semmonen asia, että haluaisin kertoa tämän... mutta ei siinä pöydän toisella puolella tai siinä sängyn toisella puolelle, ei siinä ookaan ketään.”

Syrjintä, häirintä ja epäasiallinen kohtelu

Syrjintä, häirintä ja epäasiallinen kohtelu -osiossa kartoitettiin minkä henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella sateenkaariseniorit ovat kohdanneet syrjintää, häirintää tai epäasiallista kohtelua (tästä eteenpäin viitataan kaikkiin kolmeen termillä 'syrjintä') (taulukko 1) ja kuinka pitkä aika viimeisimmästä kokemuksesta on. Lisäksi vastaajilla oli avovastauksilla mahdollisuus kertoa kokemuksistaan.

39 prosenttia vastaajista oli kohdannut syrjintää seksuaalisen suuntautumisen perusteella ja 15 prosenttia sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun tai fyysisten sukupuolta määrittävien ominaisuuksien perusteella. Iän tai perhesuhteiden perusteella syrjintää oli kohdannut 12 prosenttia ja 15 prosenttia vammaisuuden tai terveydentilan perusteella. Joka kymmenes oli kohdannut syrjintää uskonnon tai vakaumuksen perusteella. Puolet vastaajista (49 %) ei ole koskaan kohdannut epäasiallista kohtelua, häirintää tai syrjintää. Noin puolella vastaajista (52 %) viimeisimmästä syrjintäkokemuksesta oli korkeintaan vuosi, kun taas toisella puolella (48 %) edellisestä kokemuksesta oli useita vuosia.

Taulukko 1. Oletko kohdannut epäasiallista kohtelua, häirintää tai syrjintää seuraavien ominaisuuksien perusteella? Voit valita useamman vastausvaihtoehdon.

Vastaajille annettiin avovastauksilla mahdollisuus kertoa tarkemmin mahdollisista syrjintä- ja häirintäkokemuksista tai tilanteista, joissa on kohdannut epäasiallista kohtelua sateenkaari-ihmisenä. Avovastauksista välittyi, että syrjintää tapahtuu niin julkisissa tiloissa, sosiaali- ja terveydenhuollossa, työpaikoilla sekä viranomaiskohtaamisissa. Epäasiallista kohtelua tapahtuu myös perhepiirissä ja läheisten parissa.

”Terveyden huollossa ja kelassa asioidessa. Ehkä voi johtua siitä kun heillä ei ole tietoa minun tyyppisistä ihmisistä.”

”esim. ystävyiden lopettaminen ilman perustelua, kun on tieto että olen setan jäsen. osalle perheestä vaikea hyväksyä sitä että en enää halua elää ns. ”kaapissa” jne jne”

”[- -] Kuulin myönteisesti sateenkaari-ihmisiin suhtautuvilta kollegoilta, että seksuaalista suuntautumistani oli käsitelty tilanteissa, joissa en ollut läsnä. [- -]”

Avoimuus omasta sateenkaari-identiteetistä

Tässä osiossa kartoitettiin sateenkaarisenioreiden avoimuutta omasta sateenkaari-identiteetistään eli ns. ”kaapissa oloa”.

Kolmannes vastaajista (33 %) ei ole avoin omasta sateenkaari-identiteetistään kenellekään perheenjäsenelle tai on vain muutamille heistä. Perheenjäsenillä tarkoitettiin kyselyssä muita kuin omaa puolisoa. 10 prosenttia ei ole kertonut omasta sateenkaari-identiteetistään puolisolleen tai kumppanilleen (niistä vastaajista, joilla on puoliso). 40 prosenttia vastaajista ei ole kertonut omasta sateenkaari-identiteetistään kellekään ystävälleen tai on kertonut muutamille heistä.

Yli puolet vastaajista (56 %) salasi sateenkaari-identiteettinsä kaikilta naapureiltaan tai oli avoin vain muutamille heistä. 43 prosenttia vastaajista ei ole avoin omasta sateenkaari-identiteetistään sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnalle tai on avoin muutamalle heistä. 57 prosenttia oli avoin kaikille tai lähes kaikille sote-alan henkilökunnasta. Yli puolet vastaajista (54 %) ei ole avoin omalla paikkakunnallaan tai on avoin vain muutamille siellä.

Vastaajilta kysyttiin myös avokysymyksellä, millaisia kokemuksia ”kaapista ulos tulemiseen tai siellä pysymiseen” liittyen on.

”tuln kaapista ulos myöhään, olisimpa uskaltanut aiemmin tulla esiin, en ole katunut päätöstä olla avoin ja viimeinkin oma kokonainen itseni. osa ystävistä lähti. osa perheestä otti asian hyvin, osa ei valitettavasti.”

”Ulostulo ystävälle tapahtui hänen ovelien kysymystensä kautta. Muissa ihmissuhteissa olen edelleen kaapissa, vaikka jotkut sukulaiset ja työkaverit ovat asian ymmärtäneet, mutta siitä ei puhuta.”

”Muutamille kun olen kertonut se on aina ollut positiivinen kokemus yhtään ystävää En ole menettänyt sen takia mutta julkisesti Olen kaapissa”

”[- -] Minulla lapsia, joilla perheet ja tämän vuoksi pysyn ”kaapissa”.”

Haastatteluissa nousi esille myös sateenkaarihistoria. Haastateltavat kertoivat, ettei heidän nuoruudessaan ollut saatavilla tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevista kysymyksistä, joten heillä on ollut vaivalloinen tie oman identiteettinsä luokse. Tämä on haastateltavilla osittain vaikuttanut siihen, että kaapista on tultu ulos vasta myöhäisellä iällä, kun sanat omalle identiteetille ovat vihdoin löytyneet.

”Ja sitten en enää ajatellut olevani jokin kummajainen, kun ymmärsin tämän asian.”

”Mä tunsin jonkinäköistä mielihyvää ja sellasta, että mun oli hyvä mieli koska minä sain tietää mikä mä oon, niinku henkilönä.”

Osa sateenkaarisenioreista on yhä matkalla identiteettinsä ja oman itsensä luokse. Eräs iäkäs haastateltava sanallisti kokemuksensa näin:

”Nyt tapahtuu asioita, joita olisi pitänyt omassa elämässä tapahtua jo kolme-neljäkyttä vuotta sitten.”

Kokemukset sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä elämästä Pohjois-Pohjanmaalla sateenkaari-ihmisenä

Vastaajien kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluista sekä Pohjois-Pohjanmaalta ja omalta asuinpaikkakunnalta kartoitettiin niin suljetuilla kuin avoimilla kysymyksillä. Sosiaali- ja terveyspalveluita koskevien väittämien osalta vastaajia pyydettiin arvioimaan vain kokemuksia, jotka on kohdannut 50-vuotiaana tai sitä vanhempana.

Kymmenes vastaajista (10 %) kohtasi häirintää, syrjintää tai epäasiallista kohtelua (tästä edespäin viitataan vain syrjintänä) sosiaali- ja terveyspalveluissa jatkuvasti tai melko usein. 68 prosenttia ei ollut kohdannut syrjintää koskaan. Kun vastaajista erotellaan ne vastaajat, jotka kertovat olevansa avoimia omasta sateenkaari-identiteetistään kaikille tai lähes kaikille sosiaali- ja terveysalan henkilökunnalle, kohtaa syrjintää melko usein tai jatkuvasti 18 prosenttia vastaajista. Huomionarvoista on, että kun tuloksia tarkastellaan pelkästään sukupuolivähemmistöön tai sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien vastaajien osalta, kohtaa 43 prosenttia syrjintää jatkuvasti tai melko usein.

Puolet vastaajista (51 %) vastasi, että heidän seksuaalinen suuntautumisensa oletetaan väärin vähintään joskus. Sukupuolivähemmistöön tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista vastaajista lähes puolet (43 %) kohtasi väärinsukupuolittamista vähintään joskus. Palveluissa kohdattua hetero-oletusta kuvattiin avovastauksissa muun muassa näin:

”Kun puhuin lääkärielleni puoliosostani, hän oletti puolisoni olevan nainen. Tämä tiedon hän kirjasi Kantaan. Virheen korjaaminen olikin sitten aika työlästä.”

”Vahva oletus, että elän heteroavioliitossa. Tämä on noloa ja koen ammattilaisen puolesta myötähäpeää.”

”Minulla ei ole huonoja kokemuksia. Tosin en ole kertonut missään tilanteessa seksuaalisesta suuntautumisestani. Gynekologin vastaanotolla on tietysti oletettu, että olet hetero ja on kysytty esim. yhdynnöistä.”

15 prosentilla vastaajista ei ole tervetullut olo palveluihin omana itsenään jatkuvasti tai melko usein ja joka kymmenennellä vastaajista (10 %) on tällaisia olo joskus. Noin neljännes vastaajista (27 %) vastaajista kohtaa sateenkaari-identiteetin sivuuttamista tai vähättelyä sosiaali- ja terveyspalveluissa vähintään joskus, kun taas 56 prosenttia ei koskaan. Viidennessä vastaajista (21 %) jättää sosiaali- ja terveyspalveluita käyttämättä epäasiallisen kohtelun tai syrjinnän pelon vuoksi vähintään joskus ja lähes puolet vastaajista (42 %) kertoo salaavansa sateenkaari-identiteettinä epäasiallisen kohtelun tai syrjinnän pelon vuoksi vähintään joskus.

”Olen kokenut saavani olla täysin avoin kohdatessani palveluhenkilöstöä. Pidän avoimuutta myös itseni kannalta välttämättömänä. Vain siten saadaan riittävä osumatarkkuus terveydentilani arviointiin.”

”Oulussa on voimakas vanhollislestadiolaispainotus sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä. Sama koskee poliisi- ja pelastustoimea, aivan käsittämätöntä syrjintää.”

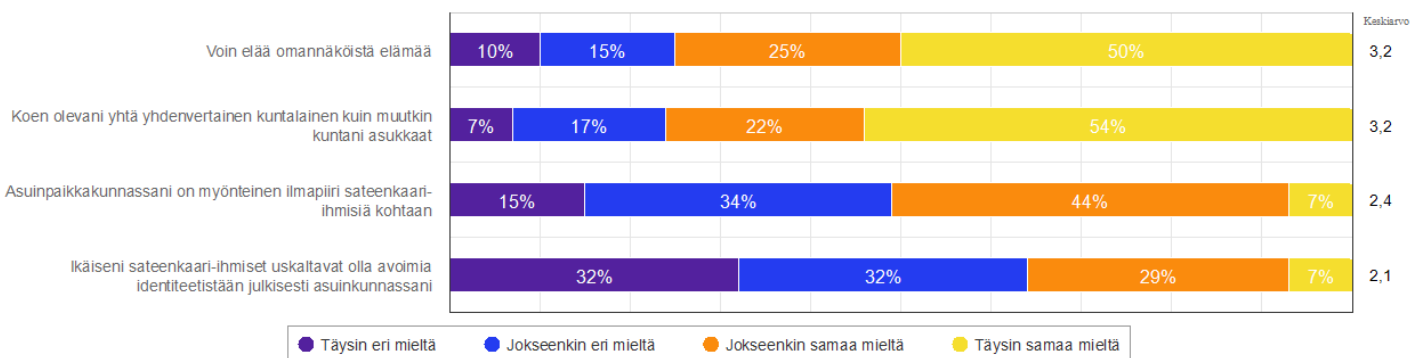
Noin joka neljännes (23 %) mielestä ammattilaisilla ei ole riittävää osaamista seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta jatkuvasti tai melko usein. Myös haastatteluissa nousi esille toive sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten sekä poliisi- ja pelastuslaitoksen lisäkoulutukselle sateenkaareviin asioihin ja sateenkaari-ihmisten kohtaamiseen liittyen. Pääsääntöisesti haastateltavien kohtaamiset olivat olleet myönteisiä, mutta joskus ammattilaiset olivat olleet “silminnähdnen vaivaantuneita” sateenkaariseniorin kohtaamisesta. Kaikkien ammattilaisten ei niin sanotusti koettu olevan ”ajan tasalla”.

Elämä Pohjois-Pohjanmaalla

Kyselyssä kartoitettiin myös vastaajien kokemuksia omassa asuinkunnassaan (taulukko 2). Vastaajista 75 prosenttia koki voivansa elää omannäköistä elämää (täysin tai jokseenkin samaa mieltä), kun taas neljännes vastaajista (25 %) ei kokenut voivansa elää omannäköistä elämää ainakaan täysin (täysin tai jokseenkin eri mieltä). Neljännes vastaajista (24 %) ei kokenut olevansa yhtä yhdenvertainen kuntalainen kuin muutkin kunnan asukkaat (täysin tai jokseenkin eri mieltä).

Puolet vastaajista (49 %) ei kokenut asuinpaikkakunnassaan olevan myönteinen ilmapiiri sateenkaari-ihmisiä kohtaan (täysin tai jokseenkin eri mieltä). Vain alle 10 prosenttia vastaajista (7 %) oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Yli puolet vastaajista (64 %) olivat eri mieltä väittämän ”Ikäiseni sateenkaari-ihmiset uskaltavat olla avoimia identiteetistään julkisesti asuinkunnassani” -kanssa. Vain 7 prosenttia oli täysin samaa mieltä.

Taulukko 2. Arvioi seuraavia väittämiä suhteessa kokemuksiisi asuinkunnassasi.

Yli puolet vastaajista kertoi tuntevansa muita sateenkaarisenioreita niin asuinkunnassaan (66 %) kuin Pohjois-Pohjanmaalla (68 %). Noin kolmannes vastaajista ei kuitenkaan tunne muita sateenkaarisenioreita asuinkunnassaan (34 %) tai Pohjois-Pohjanmaalla (32 %) ja yli puolet vastaajista (61 %) ei ole säännöllisesti tekemisissä muiden sateenkaarisenioreiden kanssa. Tämä on huomionarvoista, koska samanaikaisesti 90 prosenttia vastaajista kaipaa ikäistensä sateenkaari-ihmisten seuraa vähintään joskus.

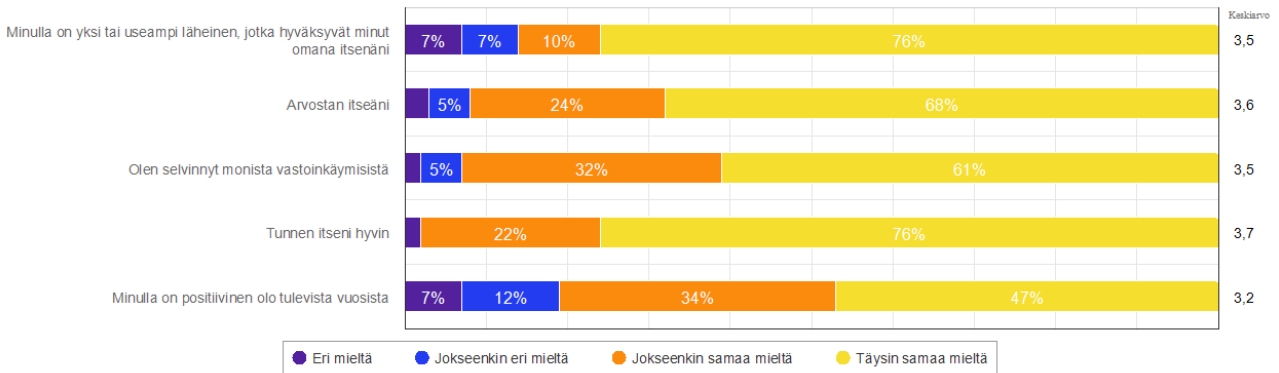
Voimavarat ja palvelutarpeet

Kyselyn yhtenä keskeisenä tavoitteena oli myös kartoittaa sateenkaarisenioreiden kokemuksia omista voimavaroistaan (taulukko 3), heidän tuen tarpeitaan sekä toiveita palveluihin ja sosiaalisen tuen muotoihin. Voimavaroja kartoitettiin niin suljetuilla kuin avoimilla kysymyksillä.

Lähes kaikki vastaajat (98 %) kokivat tuntevansa itsensä hyvin (täysin tai jokseenkin samaa mieltä). Lisäksi valtaosa vastaajista vastasi selvinneensä monista vastoinkäymisistä (93 %) ja arvostavansa itseään (92 %) (täysin tai jokseenkin samaa mieltä). 81 prosentilla on positiivinen olo tulevista vuosista (täysin tai jokseenkin samaa mieltä), mutta viidennes (19 %) oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä. Selvällä enemmistöllä vastaajista (86 %) on yksi tai useampi läheinen, jotka hyväksyvät sateenkaariseniorin omana itsenään (täysin tai jokseenkin samaa mieltä). 14 prosenttia vastaajista oli väittämän kanssa eri mieltä eli tällaista läheistä ei välttämättä ole.

Taulukko 3. Arvioi kokemuksiasi suhteessa seuraaviin väittämiin.

Sateenkaarisenioreiden vahvuuksia ja voimavaroja kartoitettiin myös avokysymyksiin. Monenlaiset harrastukset, vapaaehtoistoiminta, kulttuuri, työelämä, puoliso ja läheiset nousivat vastauksissa esiin. Myös itsetuntemus ja omana itsenä eläminen mainittiin useammassa vastauksista.

”Nautin erilaisista kulttuuritapahtumista. [- -] Muutamat läheisimmät ihmiset auttavat jaksamisessa. Sateenkaari-identiteetti on antanut minulle ehkä muihin verrattuna laajemman kokemuksen ihmisenä olemisen moninaisuudesta.”

”Toisten auttaminen on yksi vahvuuteni. Olen aina valmis auttamaan jos joku tarvitsee apua. Harrastukset ovat yksi voimavara. Sateenkaari-identiteetti on tuonut elämääni hyviä parisuhteita ja ilon siitä, että voin olla sitä mitä oikeasti olen.”

”olen hyvä luovissa asioissa, taide, kulttuuri ja luonto ovat auttaneet selviytymään. olen rohkea ja sinnikäs. sateenkaari identiteetti on avannut uuden elämän, tuonut iloa ja uusia tuttavuuksia”

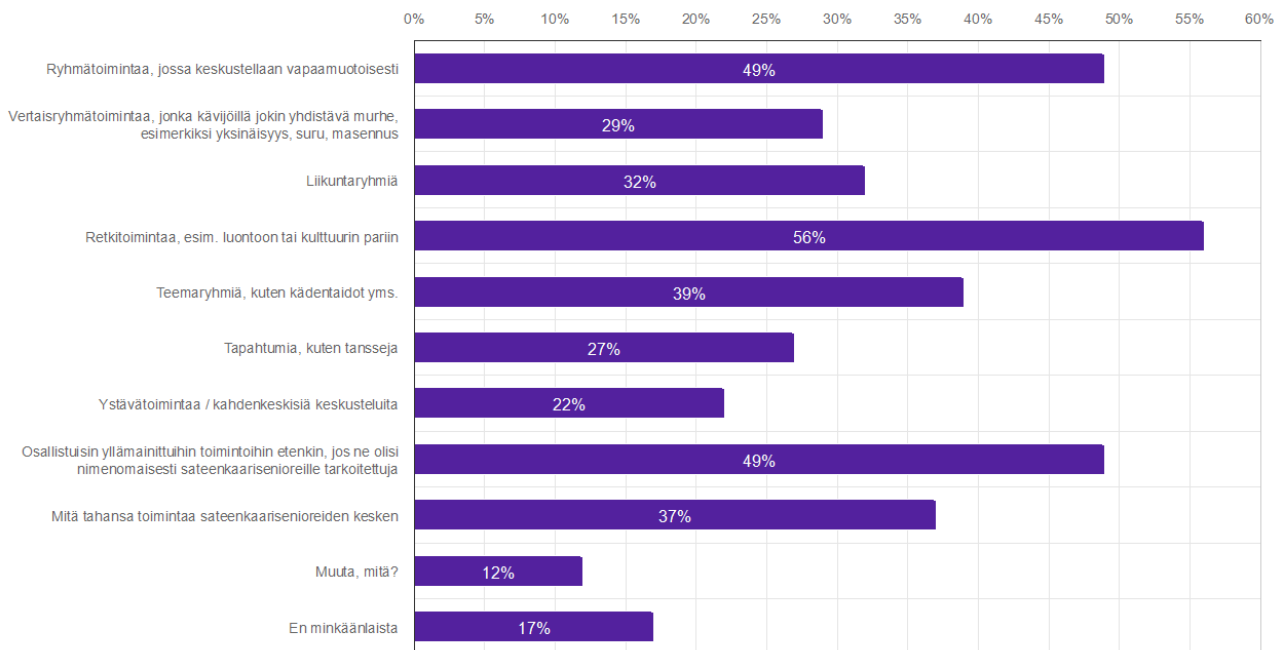
”Uskallan olla oma itseni ja koen itseni hyväksytyksi. Teen paljon vapaaehtoistyötä ja nautin siitä.”

Kyselyllä haluttiin saada tietoa myös Pohjois-Pohjanmaalla asuvien sateenkaarisenioreiden tarpeista ja toiveista palveluille sekä erilaisille sosiaalisen tuen muodoille. Vastaajilta kysyttiin, millaista toimintaa omaan asuinkuntaan kaivataan (Taulukko 4). Puolet vastaajista (56 %) kaipaavat erityisesti retkitoimintaa, esimerkiksi luonnon tai kulttuurin pariin. Toiseksi eniten vastauksia (49 %) sai ryhmätoiminta, jossa keskusteltaisiin vapaamuotoisesti. Myös teemaryhmät (kädentaidot yms.) (39 %), liikuntaryhmät (32 %) sekä vertaisryhmät, joissa kävijöillä on jokin yhdistävä murhe (esim. suru tai yksinäisyys) (29 %) nousivat vastausvaihtoehdoissa esille. Puolet vastaajista (49 %) vastasi osallistuvansa toimintaan etenkin, jos se olisi nimienomaisesti sateenkaarisenioreille tarkoitettua. 37 prosenttia kaipaaisi mitä tahansa toimintaa sateenkaarisenioreiden kesken. Tämä näkemys vahvistui haastatteluissa, joissa haastateltavat kertoivat kaipaavansa nimienomaisesti seuraava muista sateenkaari-ihmisistä ja vertaistukea.

17 prosenttia oli vastannut, ettei kaipaakaan minkäänlaista toimintaa omalle asuinpaikkakunnalleen, joskin yhdessä avovastauksessa tarkennettiin, että valinta oli tehty, koska on omalla paikkakunnallaan ”kaapissa”. Avovastauksissa nostettiin myös esille, että olisi ollut tärkeää kartoittaa, että kaipaavatko esim. naiset ja miehet omia tapahtumia.

Taulukko 4. Millaista toimintaa kaipaaisit asuinkuntaasi? Voit valita useamman vastausvaihtoehdon.

Yhteenvetoa ja havaintoja

Kysely tuotti tärkeää ja ainutlaatuista tietoa Pohjois-Pohjanmaalla asuvien sateenkaarisenioreiden kokemuksista, mielipiteistä sekä hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Sateenkaarisenioreita koskevaa tutkimusta on tehty Suomessa vielä vähän ja tarvetta on erityisesti tieteelliselle tutkimukselle.

Kansainvälisesti tutkimuksia on tehty enemmän ja Suomessakin on tehty enenevässä määrin erilaisia selvityksiä, pro gradu -tutkielmia ja opinnäytetöitä, joilla on pystytty tuomaan sateenkaarisenioreita koskettavia kysymyksiä esille. Tämän selvityksen tulokset ovatkin monelta osin linjassa aiempien selvitysten tai kansainvälisten tutkimusten kanssa.

Erityisesti yksinäisyys, avoimuus omasta sateenkaari-identiteetistä ja palveluiden välttely syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun pelossa ovat hyvin linjassa aiempien tutkimusten ja selvitysten kanssa. Seuraavaksi tarkasteluun on nostettu joitakin havaintoja selvityksestä.

Yksinäisyys

Mari Metsävainion opinnäytetyössä (2023) selvitettiin sateenkaarisenioreiden yksinäisyyttä ja vastaajista (n=49) 35 prosenttia koki yksinäisyyttä jatkuvasti tai melko usein. Prosenttiosuus on täysin sama kuin tässä selvityksessä yksinäisyyttä melko usein tai jatkuvasti tuntevien osuus (35 %). Huomionarvoista yksinäisyyden kokemukseen liittyen on myös suuri ero valtaväestöön verrattuna. Terve Suomi -tutkimuksessa (2022) 9,9 prosenttia yli 65-vuotiaista suomalaisista tunsi olonsa yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti. Ero sateenkaarisenioreiden yksinäisyyden tunteiden tiheyteen tämän selvityksen ja Metsävainion opinnäytetyön pohjautuen on merkittävä. Todellista vertailua ja johtopäätöksiä on kuitenkin mahdotonta tehdä sateenkaarisenioreita koskevien selvitysten pienten otantojen vuoksi.

Kansainvälisistä tutkimuksista on kuitenkin näyttöä, jonka mukaan sateenkaari-ihmiset mm. vastaavat useammin tuntevansa itsensä yksinäiseksi ”melko usein” kuin valtaväestöön kuuluvat. Lisäksi sateenkaari-ihmiset saavat epätodennäköisemmin tukea perheenjäseniltä ja ystäviltä kuin valtaväestöön kuuluvat. (mm. Berlingieri & Kovacic, 2023) Yksinäisyys on yhdistetty tunteisiin ulkopuolisuudesta, erillisyydestä, vääränlaisena ja ei-hyväksytyynä olosta, näkymättömyydestä sekä syrjittynä olemisesta, jotka kaikki nousivat tuloksissa esille myös tässä selvityksessä.

Avoimuus omasta sateenkaari-identiteetistä ja näkymättömyys

Tämän selvityksen yhtenä tarkoituksena oli selvittää sateenkaarisenioreiden näkymättömyyden kokemuksia. Näkymättömyyden kokemusta ei kysytty suoralla väittämällä tai avokysymyksellä, mutta näkymättömyys välittyi sateenkaarisenioreiden kokemusten kautta. Moni sateenkaariseniori salasi oman sateenkaari-identiteettinsä niin läheisiltään, lähiyhteisöltä kuin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta.

Euroopan unionin perusoikeusviraston (2023) julkaiseman kyselytutkimuksen mukaan Suomessa asuvista sateenkaarisenioreista noin 30 prosenttia ei ole kertonut omasta sateenkaari-identiteetistään kellekään ystävälle tai perheenjäsenelle tai on kertonut vain muutamalle heistä. Lisäksi kyselytutkimuksen mukaan 58 prosenttia sateenkaarisenioreista ei ole kertonut omasta sateenkaari-identiteetistään terveydenhuollon henkilökunnalle tai on kertonut vain muutamalle heistä. Kyselytutkimuksen luvut ovat hyvin samansuuntaisia hankkeen selvityksen tulosten kanssa, joka

vahvistaa näyttöä siitä, että sateenkaarisenioreista yhä moni salaa oman sateenkaari-identiteettinsä niin läheisiltään kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta.

Sateenkaarihistorian varjon huomioiden, oman identiteetin salaaminen voi olla sateenkaariseniorille keskeinen keino suojata itseä epäasialliselta kohtelulta, syrjinnältä ja ulossulkemiselta, joka välittyi myös avovastauksissa.

”Minulla ei ole huonoja kokemuksia. Tosin en ole kertonut missään tilanteessa seksuaalisesta suuntautumisestani.”

Sateenkaarisenioreiden näkymättömyydessä on tärkeää tunnistaa, että sateenkaariseniorit eivät vain ole näkymättömiä vaan monet asiat tekevät heistä näkymättömiä. Selvityksessä esiin nousseet sateenkaarisenioreiden kokemukset sivuuttamisesta, väheksymisestä, väärinsukupuolittamisesta ja vääristä oletuksista kaikki vahvistavat osaltaan näkymättömyyttä sekä sukupuolitetut tilat.

”Julkisissa tiloissa wc:t aiheuttavat ahdistusta. Usein on naisille ja miehille suunnatut wc:t, eikä unisex vessoja ole. Käyn invawc:ssä, jos mahdollista. Uimahallissa käymisen olen joutunut lopettamaan, koska unisex tiloja vaatteenvaihtoon ei Oulun uimahalleissa ole. Myös lähes kaikilla kuntosaleilla on vain miesten ja naisten pukuhuoneet. Joihinkin pääsee ilman, että käy pukuhuoneessa. Asiakaspalvelutilanteissa minut sukupuolitetaan yleensä väärin.”

Sateenkaarisenioreiden näkymättömyyden kysymykset luovat myös haasteita heidän tavoittamiseensa, joka koskee ammattilaisten lisäksi myös vertaisia itseään. Vaikka yli puolet vastaajista tunsi muita sateenkaarisenioreita omalla asuinpaikkakunnallaan ja Pohjois-Pohjanmaalla, vastaajista kolmannes ei tunne ketään toista sateenkaarisenioria alueella. Osassa avovastauksia pohdittiinkin, missä vertaiset ovat:

”[- -] Toivon luovaa toimintaa yhdessä muitten sateenkaari senioreiden kanssa, nyt en tiedä missä muut vertaiset ovat.”

Kokemukset syrjinnästä, häirinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta sekä palveluiden välttäminen syrjinnän pelossa

Euroopan unionin perusoikeusviraston kyselytutkimuksen mukaan (2023) Suomessa asuvista sateenkaarisenioreista 21 prosenttia on kohdannut syrjintää jollakin elämänalueellaan ja 43 prosenttia häirintää. Hankkeen selvitys ei tuottanut suoraa vertailutietoa aiheesta, mutta vahvisti näyttöä siitä, että sateenkaariseniorit kohtaavat syrjintää, häirintää ja epäasiallista kohtelua ja puolella vastaajista viimeisimmästä syrjintäkokemuksesta oli alle vuosi. Huomionarvoista on myös sukupuolivähemmistöjen merkittävästi korkeammat luvut syrjinnän esiintymisessä.

Tämän selvityksen perusteella syrjintää on kohdattu usean henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella, jonka vuoksi moniperusteisen syrjinnän tunnistaminen onkin ensiarvoisen tärkeää ja muun muassa Vanhusasiavaltuutetun toimiston raportissa (2024) on todettu, että vähemmistöt voivat olla erityisen alttiita moniperusteiselle syrjinnälle.

Jenni Jalavan (2013) opinnäytetyön tulokset kertoivat, että noin 30 prosenttia sateenkaarisenioreista (n=103) on jättänyt sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita käyttämättä kerran tai useammin syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun pelon vuoksi. Luku on samansuuntainen tämän selvityksen kanssa (21 %). Palveluiden välttelyllä voi olla merkittäviä seurauksia yksilön terveyteen ja hyvinvointiin. Palveluiden välttely yhdistettynä siihen, että neljännes vastaajista ei koe oloaan tervetulleeksi palveluihin vähintään joskus, luo tärkeän viestin sote-alan ammattilaisille. Sosiaali- ja terveystalvissa tulisi aktiivisesti ryhtyä toimiin sateenkaarisenioreiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi palveluissa ja että jokainen voisi kokea olevansa tervetullut palveluiden piiriin.

Sateenkaareva toiminta

Sateenkaariseniorit näkyviksi -hankkeen kannalta keskeinen havainto on se, että sateenkaariseniorit kaipaavat nimenomaisesti muiden sateenkaarisenioreiden seuraa. 90 prosenttia kyselyyn vastanneista kaippaa ikäistensä sateenkaari-ihmisten seuraa vähintään joskus ja puolet vastaajista (49 %) osallistuisi sosiaaliseen toimintaan erityisesti, jos sitä olisi muiden sateenkaarisenioreiden kanssa. Juuri tähän tarpeeseen Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke pyrkii vastaamaan Pohjois-Pohjanmaan alueella.

Selvitys nostaa tarkasteluun tekijöitä, jotka korostavat sateenkaarevan toiminnan merkitystä. Selvityksestä nousi esiin sateenkaarisenioreiden kokemukset vääränlaisena olosta ja yksinäisyydestä sekä kokemus asuinpaikkakuntien kielteisyydestä sateenkaari-ihmisiä kohtaan ja koetut esteet oman näköisen elämän elämiselle. Samanaikaisesti Sateenkaariseniorit näkyviksi -hankkeen toteuttaman toisen selvityksen mukaan, pohjoispohjanmaalaisista sosiaali- ja terveystalvian ammattilaisista 34 prosenttia on kuullut ikääntyneiden asiakkaidensa puhuvan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä negatiiviseen sävyyn ja 24 prosenttia arvioi ikääntyneiden asiakkaidensa suhtautuvan negatiivisesti sateenkaarisenioriin palveluissa.

Nämä seikat huomioon ottaen, voidaan sateenkaarisenioreiden oman toiminnan mahdollistaminen nähdä ensiarvoisen tärkeänä sekä sellaisen turvalliseksi koetun ympäristön luominen, missä voi löytää vertaisuuden ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia sekä tulla kohdatuksi omana itsenään. Tämä on myös tärkeä huomio Pohjois-Pohjanmaalla toimiville sosiaali- ja terveystalvian palvelutuottajille siitä, millaisia esteitä palveluihin hakeutumisen tiellä saattaa olla ja toisaalta millaisia palvelutarpeita sateenkaarisenioreilla on.

Voimavarat ja vahvuudet

On tärkeää kerätä ajantasaista tietoa sateenkaarisenioreiden kohtaamista haasteista, esteistä sekä syrjinnästä, jotta sateenkaarisenioreiden hyvinvointia ja asemaa heikentävät tekijät tulevat näkyväksi

ja niihin voidaan asianmukaisesti puuttua. Samanaikaisesti on tärkeää tuoda aktiivisesti esiin, mikä voimavara moninaisuus, vapaus rakastaa ja olla oma itsensä yhteiskunnallemme on.

Sateenkaariseniorit kuvasivat monenlaisia vahvuuksia ja voimavaroja itsessään. Vastauksissa korostui mm. itsetuntemus, vastoinkäymisistä selviäminen ja rohkeus elää omannäköistä elämää. Mutta yhtälailla vastauksissa välittyi myös kokemukset siitä, että elämä on ihan tavallista ikääntyneen elämää eikä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen välttämättä näyttäytyä yksilön identiteetissä tai arjessa kuin yhtenä ulottuvuutena muiden joukossa:

”[- -] Mä olen paljon muutakin kuin homo.”

Tämä on tärkeä huomio myös ammattilaisille. Kun samanaikaisesti on tärkeää tunnistaa sateenkaarisenioreiden haavoittuva asema ja esteet yhdenvertaisuuden tiellä, on lopulta kyse ihmisen kohtaamisesta kunnioittavasi, avoimesti ja ilman oletuksia sekä dialogista ja aktiivisesta kuuntelusta, millaisia kokemuksia, toiveita, tarpeita ja huolia sateenkaarisenioreilla on.

Viittaustiedot: Kehälinna, Suvi; Valonen, Outi; Väihkönen, Laura & Jansson, Anu. 2025. Selvitys pohjoispohjanmaalaisten sateenkaarisenioreiden kokemuksista ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke, Vanhustyön keskusliitto.

Yhteenveto tuloksista tehty yhteistyössä Tutkimustien kanssa.

Lähteet

Berlingieri, F. & Kovacic, M. 2023. Health and relationship quality of the LGBTQIA+ population in Europe. European Commission.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto. 2023. EU LGBTIQ survey III. LGBTIQ Equality at a Crossroads: Progress and Challenges.

Jalava, Jenni. 2013. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Metsävainio, Mari. 2023. Sateenkaarisenioreiden yksinäisyys - Kysely yli 50-vuotiaille sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluville. Opinnäytetyö. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Oikeusministeriö, Vanhusasiavaltuutetun toimisto. Ahosola, P.; Backman, S.; Niemi, M.; Topo, P. & Vuorela, M. 2024. Esiselvitys ageismista ja ikäsyrynnästä: Ikääntyneisiin kohdistuvan ikäsyrynnän tunnistaminen päätöksenteossa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Terve Suomi -tutkimus. 2022.